

Mesiášská stylizace ve Wolkerově Svatém Kopečku

Robert Kolár, ÚČL AV ČR v Praze

kolar@ucl.cas.cz

Klíčová slova: Jiří Wolker; Svatý Kopeček; křesťanská symbolika; izotopie; intertextovost; česká literatura.

Key words: Jiří Wolker; Svatý Kopeček; Christian symbolism; isotopy; intertextuality; Czech literature.

Posing as the Messiah in Wolker's poem *Svatý Kopeček*

This year marks the 100th anniversary of Jiří Wolker's death. One of the highlights of his work is the poem *Svatý Kopeček* (1921). Our central thesis is that the speaker in *Svatý Kopeček* is styled as a messiah, which we will support with textual evidence from *Svatý Kopeček*. By incorporating Christian symbolism into our analysis, we aim to demonstrate that Czech avant-garde also includes elements of hyperbolic-titanic stylization.

V letošním roce si připomínáme 100 let od úmrtí Jiřího Wolker. K vrcholům jeho tvorby patří skladba *Svatý Kopeček* (dále *SK*), napsaná o Velikonocích 1921, publikovaná v květnu 1921 v Neumannově časopisu *Červen* a později zařazená do druhého vydání Wolkerovy sbírky *Host do domu* (1924). Jde o jednu z prvních (a zdaleka ne posledních) českých reakcí na Apollinairovo *Pásmo* (1912, respektive na jeho Čapkův překlad, který vyšel roku 1919) – o srovnání *SK* a *Pásma* viz zejména Pešat (1985) a Pohorský (1987).

Samostatně se *SK* věnoval Miloš Sedmidubský (1995), který si vytyčil cíl ukázat, že skladba se nevztahuje jen k Apollinairovu *Pásmu*, ale také k diskursu idylly. Sedmidubského analýza je založena na intertextovosti a izotopii. Jedním z tvrzení na nápady bohaté statí je to, že *SK* je svou idyllou dětství v kontrastu s hyperbolickou-titanickou stylizací zahraničních avantgard (Sedmidubský, 1995, s. 198). My na Sedmidubského v mnohém navážeme: budeme v *SK* hledat izotopii a intertextové vazby k *Bibli* (*Novému zákonu*). Naši tezí je, že mluvčí *SK* se stylizuje do mesiáše (spasitele). Chceme ukázat, že mluvčí se z bratrského kolektivu, po kterém tak touží, přece jen vyvazuje. Na důkaz tohoto tvrzení přineseme doklady přímo ze *SK*. Pokud by se nám naši tezi podařilo obhájit, pak bychom snad přece jen mohli zmírnit tvrzení o cizosti hyperbolicko-titanických stylizací v české avantgardě.

Sedmidubský sice pracuje s pojmem izotopie, ale neuvádí žádný zdroj, neodkazuje k žádné tradici. Ve stručnosti jen zmiňme, že pojem i metoda byly rozpracovány v tzv. interpretační sémantice Françoise Rastiera, mezi jejíž propagátory u nás patří Tomáš Hoskovec a Tomáš Koblížek (2015). Česká lingvistika se může opřít o práce Františka Daneše (1985) nebo Josefa Hrbáčka (1994); v literární vědě má k izotopii blízko Jan Mukařovský se svým sémantickým gestem (2007). Velmi zjednodušeně můžeme s F. Danešem říct, že izotopii tvoří „různá pojmenování téhož předmětu řeči, resp. dvou věcně sobě blízkých předmětů řeči“ (Daneš, 1985, s. 201) a že „izotopické vztahy vytvářejí v textu bohatou, složitou a jemně odstupňovanou síť souvztažností, a tím přispívají základním způsobem ke kohezi textu a do velké míry určují její průběh“ (Daneš, 1985, s. 206). Z Jana Mukařovského je pro nás podstatný princip,

že postižení významové jednoty díla se děje převáděním složek na společného jmenovatele, dále možnost nalézat manifestace této jednoty i v sebemenším úseku díla a nakonec vědomí, že významová dominanta je manifestována nejen zjevnými, ale i skrytými vztahy, a že má sílu osvobozovat slova z jejich kontextu a zabarvovat jejich význam (Mukařovský, 2007, s. 305 a s. 324–325).

Mluvčí SK¹ chce svou vírou a skutky změnit svět, resp. postavit svět nový, lepší, spravedlivější v duchu socialismu / komunismu. Referenčním bodem je tu *Bible* (Nový zákon), srov. např.: *nehledáme království nebeské, neboť království naše je z tohoto světa* (54). Využívání křesťanské symboliky u Wolkeru nebo v proletářské či avantgardní poezii je samozřejmě velmi dobře známý jev. Vedle evangelií můžeme zvláště poukázat na Skutky apoštolů:

Výtrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se. Všech se zmocnila bázeň, neboť skrze apoštoly se stalo mnoho zázraků a znamení. Všichni, kteří uvěřili, byli popolu a měli všechno společné. Prodávali svůj majetek a rozdělovali všem podle toho, jak kdo potřeboval. (Sk 2,42–45; podobně též Sk 4,32–35; citujeme vždy dle Českého ekumenického překladu)

Uvedená pasáž dobře vystihuje Wolkerův program: bratrské společenství, zánik soukromého majetku a jeho přerozdělování (princip každému podle jeho potřeb zpopularizoval Karel Marx). Ke *Skutkům apoštolů* přímo odkazuje také závěr SK, v němž mluvčí v modlitbě prosí za *spravedlivou sílu, dětské oči a jazyky ohnivé* (144):

Když nastal den Letnic, byli všichni shromážděni na jednom místě. Náhle se strhl hukot z nebe, jako když se žene prudký víchr, a naplnil celý dům, kde byli. A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat. (Sk 2,1–4)

V této letniční pasáži se dvanáct apoštolů shromáždí na jednom místě, jsou naplněni Duchem svatým, aby mohli jít do světa hlásat Kristovo učení. Situace ve SK je v něčem podobná, také dojde k shromáždění na jednom místě (*Svatý Kopeček*²), místo apoštolů se ale jedná o skupinu kamarádů. Ve SK jsou tito kamarádi uváděni postupně: Karel Šnajdr (41), Bohuš Tureček (70 a 110), Franta, Josef, Janek, Eman (81, Josef také znovu 110). Vedle toho se v SK vyskytuje ještě jedna souvislá pasáž, která anaforicky vyjmenovává jednotlivé členy společenství, i když není jednoznačně určeno, jaký je vztah k výše jmenovaným, není vyloučeno, že obě množiny mají prázdný průnik:

*jsme modrooký dělník a denně se chodíme modlit do fabriky v Marientálu,
jsme ocelový drvař a líc máme tvrdou jak skálu,
jsme ubledlý Bertin, knihař, který se oženil před dvěma měsíci,
jsme osmahlý čeledín se sluncem na polích klečící,*

¹ V dalším výkladu odkazujeme k vydání SK v České knižnici (Wolker, 2021), čísla v závorkách u jednotlivých textových dokladů udávají čísla veršů skladby. Doporučujeme také vydání *Spisů Jiřího Wolkeru* v Knižnově klasiků z let 1953–1954, které je přístupné v Národní digitální knihovně v režimu DNNT, z výběrů, dostupných tamtéž, pak *Zasvěcování srdce* z roku 1984, který připravil a doslovem doprovodil Vladimír Macura.

² Připouštíme, že kamarádi se nenacházejí všichni v jednu chvíli na úplně stejném místě, ale máme za to, že les, ve kterém je Karel Šnajdr, dům Bohuše Turečka a lošovskou silnici, kde se nacházejí zbylí chlapci, lze chápat jako součast prostoru Svatý Kopeček.

*jsme pokorný krejčí, který šije ještě pokornější šaty,
jsme raněný voják na dovolené, s rukou pohřbenou do rakve z bílé vaty,
jsme prašpatný právník, který však přece ve třetím semestru udělal státnici (89–95)*

Dohromady je to celkem 13 osob. Tím prašpatným právníkem je mluvčí SK (toto místo odkazuje k reáliím z Wolkerova studentského života – srov. Vysvětlivky k prvnímu svazku Wolkerových *Spisů* z roku 1953, s. 297), který má ale ve skupině, jak ukážeme, zvláštní postavení. Po jeho odečtení se dostáváme k číslu 12, tedy apoštolskému číslu. Společenství kamarádů ze Svatého Kopečka (jak symbolické je toto místní označení!) vytváří novou církev.³

Zvláštní postavení mluvčího je dáno jeho centrálním postavením ve skupině, sám se připodobňuje ke zvonu, jehož hlas kamarádi následují (128–131). Na jiném místě popisuje, že je mu dobře v jejich kruhu, že ho každý poznal a že si připadá, jako by byl soustem v jejich ústech a pronikal do jejich krve (82–86). Tento obraz připomene v několika ohledech Ježíše Krista a jeho apoštoly, srov. např.:

Když byl spolu s nimi u stolu, vzal chléb, vzdal díky, lámal a rozdával jim. Tu se jim otevřely oči a poznali ho (L 24,30–31).

Uvedená pasáž z Lukášova evangelia se týká situace po Kristově vzkříšení. Podobný postoj ke smrti je patrný také v SK: o smrti se mluví jako o nemoci, která není definitivní (25), člověk se stává téměř nesmrtelným tím, že je součástí společenství (135), když mluvčí vstupuje do domácnosti svého přítele, vstoupí s ním i dva mrtví (73), což je samozřejmě obrazné vyjádření, ale i tak ho lze zároveň číst jako doklad toho, že mluvčí činí zázraky.

Jedním z velkých zázraků je i zázrak uzdravení: mluvčí chce nejprve rukama (!) uzdravit babičku (26), ale ta s ním jeho víru nesdílí (28); ve větším měřítku se pak chystá spolu se svými kamarády-apoštoly a vůbec se všemi lidmi uzdravit svět (68), jak jinak také rukama, tj. prací.

V uvádění dokladů bychom mohli dále pokračovat: Ježíše Krista, který pochází jak z Nazareta, tak z Betléma, může připomenout jednak dvojí topografická příslušnost mluvčího SK (*přicházím z daleké Prahy a rodného Prostějova*, 10), jednak třeba *rány na boku* (105–106), které má vykácená stráž (mesiášské příznaky se přenášejí na celou krajinu).

Mohli bychom také pokračovat tím, že bychom mesiášské rysy hledali v dalších Wolkerových textech, případně v textech jeho generačních druhů či vybrat z *Bible* konkrétní knihy (v našem případě jsou nasnadě knihy Lukášovy, tj. evangelium a *Skutky apoštolů*) a sledovat, zda a jak se promítají do Wolkerovy či obecně do meziválečné (levicové) poezie.

Pokusili jsme se předvést, že SK je plný křesťanské symboliky a že mluvčí SK vykazuje rysy mesiášství. Tím se stává postavou s titánskými rysy (vládne nad životem a smrtí, činí zázraky, povolává a shromažďuje věřící atd.). V bohaté literatuře

³ Citovaná pasáž ústí do představy, že všichni jsou Bohem. Alespoň tak čteme její poslední verš *jsme, kteří jsme: chlapci na lošovské silnici* (96), který interpretujeme jako odkaz ke druhé knize Mojžišově: *Bůh řekl Mojžišovi: „JSEM, KTERÝ JSEM.“* (Ex 3,14).

o Wolkerovi bylo opakovaně poukazováno na jeho prostotu, ta podle nás ale není s mesiášstvím v rozporu, např. v první básni *Hosta do domu* (Pokora) sice čteme, že mluvčí se stane *nejmenším na celém světě*, ale zároveň se o něj opírá nebe...

Publikace vznikla v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., (RVO: 68378068).

Při vzniku článku byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Literatura

Český ekumenický překlad. [online] Dostupné z <www.biblenet.cz>.

DANEŠ, F. *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia, 1985.

HRBÁČEK, J. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia, 1994.

KOBLÍŽEK, T. *Interpretační sémantika. Úvod do textové teorie Françoise Rastiera*. Praha: FFUK, 2015.

MUKAŘOVSKÝ, J. Genetika smyslu v Máchově poezii. *Studie II*. Brno, Host, 2007, s. 305–375.

PEŠAT, Z. Apollinairovo Pásmo a dvě fáze české polytematické poezie. In *Dialogy s poezií*. Praha:

Československý spisovatel, 1985, s. 137–154.

POHORSKÝ, M. Pásmo. In *Poetika české meziválečné literatury (proměny žánrů)*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 56–79.

SEDMIDUBSKÝ, M. Vytváření idyly v české avantgardě. Jiří Wolker: Svatý Kopeček. *Česká literatura*, 43, 1995, s. 192–214.

WOLKER, J. *Básně*. Praha/Brno: ÚČL AV ČR/Host, 2021.

Oslovuje Švejk dnešní mladé (ne)čtenáře?

Helena Chýlová, FPE ZČU v Plzni

chylova@kej.zcu.cz

Klíčová slova: Švejk jako ikona a reprezentant národního stereotypu, čtenářství maturantů a budoucích bohemistů, citáty ze Švejka, archaismy v jazyce románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za první světové války*, švejkování

Key words: Švejk as an icon and the representative of national stereotype, reading habits of school-leaving exam candidates and future bohemists, archaisms in the novel *Osudy dobrého vojáka Švejka*, acting as Švejk (the so-called švejkování)

Is Švejk of Any Interest for Today's Young (Non-)Readers?

We analyse the status of Hašek's novel's character Švejk within the school-leaving exam reading and reading of university students of Czech studies. In our analysis we apply both linguistic and literary views. We try to find out how Švejk is understood as a representative of Czech national stereotype and if what is beyond Švejk is also understood.

Postava Švejka představuje nejen v českém kontextu mnohovrstevnatý fenomén, který i v současnosti žije vlastním svérázným životem s rozsáhlým přesahem. Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (1921)¹ jsou dosud nejprekládanější

¹ V roce 1921 vyšel první díl, další následovaly v letech 1922 a 1923.